

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

OUTLOOK OF DEVELOPMENT AND MODERNIZATION OF UKRAINE'S COMPETITIVE LEGISLATION IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Швидка Т.І.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Становлення власної нормативно-правової бази конкурентного законодавства України має свою історію й особливості розвитку. Щоб визначити перспективи вдосконалення та модернізації конкурентного законодавства із дієвими засобами та механізмами забезпечення реального рівня конкурентності в країні, необхідно проаналізувати історію становлення, сучасний стан національного законодавства та зробити аналіз міжнародно-правових актів, які стосуються регулювання конкуренції. Процес вдосконалення, впорядкування та систематизації норм конкурентного права, як першочергові заходи, повинні враховувати стан міжнародної конкуренції та процеси глобалізації.

Ключові слова: конкурентне законодавство, конкурентна політика держави, антимонопольне регулювання, кодифікація, систематизація, регулювання конкуренції.

Становление собственной нормативно-правовой базы конкурентного законодательства Украины имеет свою историю и особенности развития. Чтобы определить перспективы совершенствования и модернизации конкурентного законодательства с действенными средствами и механизмами обеспечения реального уровня конкурентности в стране, необходимо проанализировать историю становления, современное состояние национального законодательства и сделать анализ международно-правовых актов, касающихся регулирования конкуренции. Процесс совершенствования, упорядочения и систематизации норм конкурентного права, как первоочередные меры, должны учитывать состояние международной конкуренции и процессы глобализации.

Ключевые слова: конкурентное законодательство, конкурентная политика государства, антимонопольное регулирование, кодификация, систематизация, регулирование конкуренции.

The formation of its own regulatory framework for the competitive legislation of Ukraine has its own history and peculiarities of development. In order to determine the prospects for improving and modernizing the competitive legislation with effective tools and mechanisms to ensure a real level of competition in the country, it is necessary to analyze the history of formation, the current state of national legislation and to analyze the international legal acts concerning the regulation of competition. The process of improving, streamlining and systematizing the rules of competition law, as a matter of priority, must take into account the state of international competition and globalization.

Key words: competition law, state competition policy, antimonopoly regulation, codification, systematization, regulation of competition.

Постановка проблеми. Шлях становлення і формування конкурентного законодавства України має свою історію й особливості розвитку. Сьогодні можна стверджувати про недосконалість і неефективність регулювання і захисту конкуренції та необхідність удосконалення і модернізації всієї нормативно-правової бази конкурентного законодавства. По-перше, розгалужений характер нормативно-правових актів, регулювання конкуренції потребує систематизації, по-друге, процеси глобалізації не дають можливості внутрішнім нормам законодавства бути дієвим регулятором конкурентних відносин. Забезпечення стану реальної конкуренції в країні та виходу на світові ринки з конкурентними і конкурентоздатними товарами є одним із завдань антимонопольно-конкурентної політики держави, для реалізації якої потрібне розроблення дієвих механізмів і закріплення їх на законодавчому рівні з урахуванням стану глобалізації та відкритості ринків.

Стан опрацювання. Питанням регулювання конкурентних відносин і вдосконалення законодавчої бази присвятили праці багато вчених, зокрема О. Бакалінська [17], Н. Корчак [18], В. Геєць [19],

Т. Удалов [20], Ю. Журик [21], С. Щегель [23] та ін. Але сьогодні, попри багату кількість наукових праць із цієї теми, конкурентне законодавство потребує ґрунтовної ревізії та модернізації.

Мета статті – розглянути історію становлення й еволюцію конкурентного законодавства України, його сучасний стан і визначити перспективи подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ми маємо певну законодавчу базу національного законодавства, зокрема конкурентного. Враховуючи процеси глобалізації, інтернаціоналізації, вступ в СОТ, курс на євроінтеграцію тощо, можна говорити про необхідність перегляду деяких норм законодавства, у т. ч. в області регулювання конкуренції та впровадження більш дієвих механізмів конкурентної політики держави.

Конкурентне законодавство порівняно з іншими галузями досить молоде і почало зароджуватися в США в кінці ХХ ст. Згодом, після Другої Світової війни, починається становлення конкурентного законодавства в країнах Європи й Азії. В Україні початок формування власного конкурентного законодавства

відбувається після розпаду СРСР та впровадження механізмів ринкової економіки. Регулювання конкуренції стає необхідним, адже подолання державної монополії та запровадження підприємництва, приватної власності потребує врегульованості на законодавчому рівні. Направленість перших нормативно-правових актів була спрямована на демонополізацію економіки та подолання державної монополії. У 1992–1993 рр. приймаються Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» [14] та «Державна програма демонополізації економіки та розвитку конкуренції» [15]. Також починається створення спеціального органу, який би здійснював контроль за дотриманням антимонопольного законодавства. Таким органом стає Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ), повноваження і компетенція якого була визначена у Законі України «Про Антимонопольний комітет України» [4].

Конституція України, прийнята у 1996 р., закріпила гарантії з боку держави щодо захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Ст. 42 вказує на недопущення монополізації та передбачає захист від недобросовісної конкуренції [1].

Перші 10 років функціонування незалежної держави України пройшли під лозунгом подолання державної монополії. Але великою прогалиною антимонопольної політики України було запозичення положень із конкурентних законодавчих актів розвинених зарубіжних країн, адже національно-історичні особливості розвитку країни не були враховані зовсім. І, на жаль, гучно проголошені лозунги подолання монополізму не надали бажаних результатів і переважно були безпосередньо пов'язані із приватизаційними процесами цілісних майнових комплексів, рейдерським захопленням земель, що призвело до того, що ті самі великі державні підприємства та навіть цілі галузі виробництва перетворилися на монополії утворення, але вже в руках приватного сектору економіки. А отже, замість державної монополії створюється олігопольно-монопольний тип економіки з елементами приватної власності. Все це супроводжувалося застосуванням недобросовісних і нечесних методів конкурентної боротьби за допомогою лобювання свої інтересів в уряді та замість спроби створення конкурентного середовища завдало навіть значних збитків економіці держави.

Другим етапом становлення конкурентного законодавства можна вважати прийняття нового Закону України «Про захист економічної конкуренції», який мав вже більш досконалу структуру та був розроблений на основі норм європейського законодавства, з урахуванням особливості адаптації та гармонізації національного законодавства із європейськими нормами та стандартами.

У національному законодавстві приймається ряд нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України й АМКУ, що деталізують процесуальні моменти отримання дозволу на узгоджені дії та концентрацію, порядок подання заяв і скарг, порядок проведення перевірок тощо [6–10; 12; 13].

Окрім правопорушень, передбачених у Законі України «Про захист економічної конкуренції», ще у 1996 р. був прийнятий Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який має перелік правопорушень, які стосуються сфери нечесної і недобросовісної конкуренції. Регулятором у цій сфері також є АМКУ, що має певні повноваження накладення штрафів за прояви недобросовісної конкуренції.

На наш погляд, регулювання конкурентних відносин повинно включати в себе як антимонопольне регулювання, так і захист від проявів недобросовісної конкуренції. Хоч предмет регулювання і захисту цих двох інститутів різний, спільним є забезпечення захисту конкуренції. Як стверджує Н. Корчак, розмежування відносин регулювання недобросовісних конкурентних дій і монополістичної практики неможливе [18, с. 12]. Створення нормального функціонування ринкової економіки на основі чесних методів конкурентної боротьби передбачає регулювання цих двох інститутів у сукупності та спільності. Як слушно зазначає О. Бакалинська, без належного регуляторного впливу антимонопольного законодавства забезпечити існування і розвиток добросовісної конкуренції неможливо [17].

Особливого механізму регулювання та контролю потребує сфера діяльності суб'єктів природних монополій, деталізація якої здійснена у Законі України «Про природні монополії» та у нормативно-правових актах стосовно діяльності Комісій у сфері природних монополій, що були створені й у 2014 р. реструктуризовані. Сьогодні регуляторами у сфері природних монополій є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації.

Не можна не відзначити закріплення норм регулювання конкуренції у Господарському кодексі України [2], який має окрему главу, присвячену питанню обмеження монополізму і захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції та має у ст. 10 визначення антимонопольної політики як напрямку економічної політики держави.

Важливу роль для розвитку конкурентного законодавства України відіграють і міжнародно-правові акти: Закон України «Про ратифікацію Договору про проведення узгодженої антимонопольної політики» від 16 січня 2003 р. № 449-IV [16]; прийнятий у 2008 р. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» [22]. Угода СОТ про застосування антидемпінгових процедур дає змогу урядам країн-членів СОТ застосовувати відповідні заходи проти товарів, що ввозяться на територію країни за демпінговими цінами, коли це завдає матеріального збитку вітчизняним товаровиробникам у цій галузі. Одним із принципів функціонування СОТ є принцип сприяння справедливій конкуренції, який передбачає недопущення надання субсидій як механізму допомоги одним учасникам, за якого може відбуватися

ставлення інших суб'єктів господарювання у невідгідне положення. Йдеться не про припинення державної допомоги, а про її впорядкування, створення прозорих механізмів такої допомоги та недопущення обмеження конкуренції.

Сьогодні, проаналізувавши конкурентне законодавство України та зарубіжних країн, враховуючи процеси глобалізації та інтеграції України до ЄС, можна стверджувати про необхідність розроблення міжнародних правил конкуренції, дотримання яких є обов'язковим для всіх країн, а також прийняття міжнародно-правових механізмів регулювання конкуренції на глобальному світовому ринку. Вкрай актуальною є проблема приведення національного законодавства в русло світового масштабу, що зумовлює модернізацію діючих норм конкурентного законодавства.

Стверджувати про функціонування національної економіки в рамках внутрішнього ринку сьогодні не має сенсу. Взагалі поняття «внутрішній ринок» відходить на другорядний план. Необхідним є створення такої нормативно-правової бази, яка була б дієвою в процесі глобалізації.

Авжеж, глобалізація як явище – це крок вперед. Але не всі країни отримали позитивні тенденції в економіці через активні процеси глобалізації. Глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку внутрішньої економіки країн. Щодо позитивних наслідків, то глобалізація сприяє зниженню митних тарифів, а це зумовлює зниження вартості окремих товарів і послуг, дає можливість виходу на нові ринки, сприяє вільному переміщенню інформації та технологій. Однак вона може бути причиною появи потужних олігопольних і монопольних утворень всесвітнього масштабу. Як зазначає Т. Удалов, це може призводити до обмеження, спотворення чи усунення конкуренції з деяких товарних ринків з усіма можливими негативними наслідками [20, с. 5].

Нині конкурентне законодавство України має розгалужений характер і складається із законів і нормативно-правових актів, але закріплення реальних правил конкуренції відсутнє. Вкрай актуальним є проведення систематизації як процесу впорядкування чинних юридичних актів у сфері конкуренції та приведення їх до певної внутрішньоузгодженої системи відповідно до об'єктивних потреб розвитку конкурентних відносин. Основною метою систематизації повинно стати не просто упорядкування всіх нормативно-правових актів конкурентного права в одному документі, а прийняття кодифікованого акта на основі узгодженості всіх норм конкурентного права, уніфікація категоріального апарату та термінології конкурентного законодавства із обов'язковою гармонізацією з нормами міжнародного права.

Не можна не погодитися із Ю. Журиком, який наполягає на необхідності систематизації та кодифікації та пропонує схему конкурентного кодексу. У разі кодифікації науковець пропонує компонування всіх норм антимонопольно-конкурентного права із групуванням їх у три блоки: загальна, спе-

ціальна та особлива частина. Зокрема, норми матеріального права необхідно кодифікувати окремо від процесуальних [21].

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 р. АМКУ зробив кроки до гармонізації конкурентного законодавства України зі стандартами Європейського Союзу. Проте на шляху до повної відповідності міжнародним стандартам і передовій практиці актуальною залишається низка проблемних питань. Діяльність АМКУ за кожним напрямком потребує подальшого вдосконалення [23, ст. 93].

Отже, необхідно відзначити вкрай актуальне питання удосконалення та модернізації конкурентного законодавства і розроблення сучасної стратегії розвитку конкуренції. Поряд із систематизацією та кодифікацією конкурентного законодавства необхідним є визначення чітких і дієвих механізмів реалізації конкурентної політики держави та не лише закріплення її напрямків фрагментарно у Господарському кодексі [2], а й визначення детального аналізу та закріплення інструментального визначення, функціонального призначення у спеціальних конкурентних нормативно-правових актах.

Конкурентна політика держави повинна чітко взаємодіяти із промисловою, інноваційною, інвестиційною, структурно-галузевою та іншими напрямками економічної політики держави. Основною метою її повинен бути не просто захист економічної конкуренції, а й її розвиток і стимулювання. Головними напрямками конкурентної політики повинні стати оптимізація правових засобів забезпечення реального рівня конкуренції, систематизація конкурентного законодавства та правового забезпечення необхідної компетенції АМКУ. Антимонопольні органи поряд із превентивними методами повинні застосовувати механізми стимулювання і розвитку конкуренції, захисту суб'єктів господарювання від проявів недобросовісної конкуренції.

Висновки. 1. Розвиток і становлення конкурентного законодавства України має свою історію формування й особливості. Умовно можна його поділити на два етапи. Перший мав своїм направленням подолання державної монополії та запровадження антимонопольної політики.

2. Великою прогалиною антимонопольної політики України першого етапу було запозичення положень із конкурентних законодавчих актів розвинених зарубіжних країн, адже національно-історичні особливості розвитку країни не були враховані зовсім. І, на жаль, гучно проголошені лозунги подолання монополізму не надали бажаних результатів і переважно були безпосередньо пов'язані з приватизаційними процесами цілісних майнових комплексів, рейдерським захопленням земель, що призвело до того, що ті самі великі державні підприємства та навіть цілі галузі виробництва перетворилися на монопольні утворення, але вже в руках приватного сектору економіки.

3. З початком 2000-х рр. починається другий етап становлення конкурентної політики, який робить наго-

лос на захисті конкуренції, та починається приведення законодавства до адаптації та гармонізації із європейським законодавством, нормами і стандартами.

4. Поряд зі становленням національного конкурентного законодавства важливу роль відіграють міжнародно-правові угоди України про здійснення спільної політики, зокрема узгоджень конкурентної політики.

5. Сьогодні, проаналізувавши конкурентне законодавство України та зарубіжних країн, враховуючи процеси глобалізації та інтернаціоналізації, можна стверджувати про необхідність систематизації національного законодавства на основі міжнародних правил конкуренції, дотримання яких є обов'язковим для всіх країн.

6. Конкурентне законодавство України має розгалужений характер і складається із законів і нормативно-правових актів, але закріплення реальних правил конкуренції відсутнє. Вкрай актуальним є проведення систематизації конкурентного законодавства шляхом кодифікації та впорядкування норм матеріального і процесуального права, а отже, необхідним є прийняття як конкурентного кодексу, так і конку-

рентного процесуального кодексу, який би враховував процесуальні моменти діяльності АМКУ як органу розслідування і виявлення конкурентних правопорушень, мав дієвий превентивний механізм щодо попередження правопорушень у сфері антимонопольного регулювання та захисту від недобросовісної конкуренції, а також містив процесуальні моменти розгляду справ і притягнення правопорушників до відповідальності. Все це повинно бути чітко врегульовано, закріплено на законодавчому рівні та приведено у відповідність із нормами міжнародного права.

7. Поряд із систематизацією та кодифікацією конкурентного законодавства необхідним є визначення чітких і дієвих механізмів реалізації конкурентної політики держави та не лише закріплення її напрямків фрагментарно у Господарському кодексі, а й її детального аналізу та закріплення інструментального визначення, функціонального призначення у спеціальних конкурентних нормативно-правових актах. Конкурентна політика держави повинна чітко взаємодіяти із промисловою, інноваційною, інвестиційною, структурно-галузевою та іншими напрямками економічної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96–В. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 50. Ст. 472.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164.
6. Порядок надання Кабінетом Міністрів України дозволу на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання: затв. постановою Каб. Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 219. Офіційний вісник України. 2002. № 9. Ст. 405.
7. Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції: затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 25 грудня 2001 р. № 182-р. Офіційний вісник України. 2002. № 7. Ст. 323.
8. Положення про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання (Положення про узгоджені дії): затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 12 лютого 2002 р. № 26–р. Офіційний вісник України. 2002. № 11. Ст. 542.
9. Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію): затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 19 лютого 2002 р. № 33–р. Офіційний вісник України. 2002. № 13. Ст. 679.
10. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку: затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 05 березня 2002 р. № 49–р. Офіційний вісник України. 2002. № 14. Ст. 778.
11. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 38. Ст. 238.
12. Типові вимоги до створення господарської асоціації для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на її створення: затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 30 листопада 2006 р. № 511–р. Офіційний вісник України. 2007. № 7. Ст. 254.
13. Правила розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції (Правила розгляду справ): затв. розпорядж. Антимонопол. ком. Україн від 19 квітня 1994 р. № 5. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94>.
14. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2132-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 12. Ст. 64.
15. Державна програма демонополізації економіки і розвитку конкуренції: схвалена Постановою Верхов. Ради України від 21 грудня 1993 р. № 3757–XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 9. Ст. 42.
16. Про ратифікацію Договору про проведення узгодженої антимонопольної політики між країнами СНД: Закон України від 16 січня 2003 р. № 449-IV. Відомості Верховної ради України. 2003. № 14. Ст. 100.
17. Бакалінська О.О. Проблеми і перспективи розвитку конкурентного законодавства України. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 17–21.
18. Корчак Н.М. Правові питання антимонопольного регулювання підприємницької діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.0. К. 1996. 206 с.
19. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія. Ч. 1. 2008. URL: <https://textbooks.studio/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/zakonodavchiy-zahist-ekonomichnoji.html>.
20. Удалов Т.Г. Конкурентне право: навч. посіб. К.: Школа. 2004. 496 с.
21. Журик Ю.В. Необхідність систематизації конкурентного законодавства України. Науково-практична інтернет-конференція 27 лютого 2014 р. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=22&Itemid=113&lang=en.

22. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової Організації торгівлі: Закон України від 10 квітня 2008 р. № 250-VI. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 23. 213.

23. Щегель С. Актуальні напрями вдосконалення конкурентної політики та формування стратегії розвитку конкуренції в Україні. Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 квітня 2017 р.). Київ: КНУБА, 2017. С. 92–95.